

GÁLDI LÁSZLÓ:

LIONELLO FIUMI

Huszonöt évvel ezelőtt, a világháború kitörésének idején jelent meg Milánóban egy vékony verskötet. Oly könnyű, oly finom, akár a címe: *Polline (Himpor.)* Egy húszéves ifjú lelke, mely addig Roverettóban s Veronában, majd egy évig Berlinben, magában érlelődött és formálódott, ekkor termékenyült meg a siker, a nagy nyilvánosság hímporával. Ez az első lépés döntő hatású volt: Fiumi, ki előbb, atyja foglalkozásához híven, kémikusnak készült — persze azért közben irogatott Petrarca-stílusú szonettekét — akkor határozta el magát egészen a költészet s az irodalmi kritika művelésére.

A *Polline* impresszionista színei, csengő alliterációi, mérész képei és fiatalos elevensége csak lépcső Fiumi férfikorának költői mélységei felé. Maguknál a verseknél szinte fontosabb az a nagyon bölcs és nagyon világos előszó, mely a kötetet bevezeti. A futurizmus hangos sikereinek első éveiben vagyunk. Marinetti dübörögve harsogja ujjongó tömegek fülébe a teljes elfordulást mindattól, amit Olaszországban addig szépnek s örökértékűnek hittek, s nyíltan lázít a műemlékek, a múzeumok s a klasszikus művészetek kultusza ellen. Fiumi, a húszéves északolász, óvatosabb és higgadtabb, mint a lázasan deklamáló alexandriai. Ő is új irányt kezd, kibontja az „avanguardia” zászlaját, melyet aztán Bolognában Foschini s Nápolyban Marone emel magasra, de ugyanakkor határozottan hirdeti, hogy nemcsak a futuristák képpromboló kedvéből lehet megújulás. Nem rombolni jön, hanem beteljesíteni. Nagyhangú irodalmi pózok és programmok korában szenvedélytelenül és csöndesen emlékeztet egy alázatos umbriaira, Szent Ferencre. Az irodalom újjászületését a franciskánizmus jegyében képzelel el, s eszménye az az egyszerűség s az a keresetlen, önmagát mesterkéletlenül odaadó líraiság, mely hét évszázaddal előbb valósággal kijelöli magának azt az utat, az elmélyülésnek azt az ösvényét, melyet további költői pályáján fog maga után hagyni.

A világháború súlyos évei Fiumi számára szinte nyomtalanul suhannak el. A gyöngé egészségű ifjú, kit szívbaj fenyeget, harctérre nem kerül. Odahaza sem válik a háborús paroxizmus alkalmi énekesévé. Versei e korból időbelileg pontosan elrendezhető emléket alig hoznak. Csak sejthetjük, hogy gondos munka, tudatos befelé menekülés tölti ki ezeket az éveket. Gyümölcsük, 1919-ben, a Govoniról írott esszé — az első, melyet olasz kritikus e nagy költőnek szentelt — s egy évvel később a második verskötet: *Mussole (Fátylak)*.

Ebben a kötetben fedezi fel Fiumi, talán Govoni nagy vársokról írott versei nyomán, egyik legfontosabb költői mo-

tivumát, a külvárost, az „avancittà”-t. Sínek, váltók, őrházak, sivar mezők, szürke és alacsony utcasorok látszólag rideg világot, melyre ő halk romantikájának ezüstös fátyolát dobja. A futuristák geometriai arányokat kedvelő ízlésének kivételése az az „avancittà”, melyben gyakran feltűnnek a tájat szinte bekeretező sürgönyhuzalok, de mégis ezt a mechanikus észletekkel teli szürkeséget átforrósítja egy-egy nagy érzés, egy-egy nagy szerelem, hol meghatott, hol szelíd iróniával kezelt motívuma.

A „crepuscolarismo” szürkeség-keresésének hangját érezzük ki ezekből a versekből, melynek nyomasztó alaptónusát csak itt-ott törli át egy-egy optimista felvillanás:

Lenyúzott, szürke telkeken „Eladó” jezik a táblák,
mikre a külvárosok
minden kormukat, szennyüket hányják, —
s mégis e táblákból kicsap
valami vágy, valami furcsa hőség,
s úgy izgatnak, mint minden lehetetlen
új lehetőség...

A költő, a nyughatatlan költő, ki élete horgonyát szeretné valahol kivetni s kibén egy „eladó háztelek” is a megtelepedés gondolatát kelti fel, hasonló nosztalgiával gondol majd később a kivilágított ablakokra, melyek fél Európán átszaladó vonata elé suhannak az estben:

Fényes ablakok, szénailat,
vonatod elé városok nyílnak
s mint zsebkendők úgy lengenek a házak...

De te csak futsz és nem is tudsz megállni,
nem tudsz hajlékra, békére találni,
hiába hív a csönd világa itt...

Epp most, a férfikor küszöbén kezdődnek el Fiumi számára a vándorevek. Velencében a „Gazzettino Illustrato” szerkesztője, de sohasem lesz a lagúnavárosban állandó lakos: egyre utazik Velence, Verona s más olasz városok között. Ennek az újságírói korszaknak eredménye egy karcolat-gyűjtemény: „Occhi in giro” (1923), melyben joggal látjuk a későbbi prózában írt költemények előfutárját. 1925 fordulópont mind a költő, mind az ember életében. Ekkor telepszik meg Fiumi Párizsban, mely működésének mindmáig legfontosabb területe marad, s ekkor adja ki a „Tutto cuore”-t, fiatalának legérettebb, legmaradandóbb kötetét. Ez az egész kötet egy nagy, de végzetesen boldogtalan szerelem éneke. A régebben oly csapongó költő, ki folyton új benyomásokra, új szépségekre szomjazott, ekkor jut a kizárólagos, az egyetlen, az igaznak hitt ideálhoz. De társadalmi körülmények miatt egy út marad csak számára, a lemondásé, s e csalódást csak úgy

tudja kiheverni, ha egészen új horizontokat keres. Ekkor jön a párizsi élet, boldog házassága s az a fontos olasz kultúrmisszió, melyet a francia fővárosban, minden politikai nehézség ellenére, immár 14 éve a legnagyobb sikerrel végez.

Minden lehető módon igyekeznek a mai olasz irodalmat a külfölddel megismertetni. Előadásokat tart a Sorbonne-on, a Sociétés Savantes palotájában, Bruxelles-ben, Amsterdamban (erről a szép hollandiai kirándulásról hoz haza egy szép úti-naplót, tele rodenbachi és verhaereni melankóliával), antológiákat ad ki, formahű fordítások egész seregével, olasz irodalmi kritikákat ír a Figaróba, a Latinitébe, olasz művészek (pl. Mario Tozzi) munkásságát ismerteti, s 1929-ben megalapítja a „Dante Alighieri” társaságot, melynek sokáig főtitkára marad. 1932-től működésének új tere a „Dante”, ez a kiválóan szerkesztett, gazdag és változatos folyóirat, mely idegen írókat olaszul és olasz írókat francia fordításban ismertet meg. Tágabb értelemben az egész neolatin kultúra szintézise ez a folyóirat, melyben a magyar szellemi élet olasz és francia vonatkozásai is nem egyszer szóhoz jutottak, hiszen Fiumi, aki Kosztolányi és Babits nagy tisztelője, minden magyar ügy iránt a legmelegebben érdeklődik.

E sokirányú elfoglaltság, melyhez még tanulmányutak, előadó körutak s a legkülönbözőbb társadalmi kötelezettségek járulnak, nem akadályozza azonban Fiumit költészetének továbbfejlődésében. 1934-ben, egyszerre olaszul és franciául megjelenik *Sopravvivenze*, a legtisztább, legérettebb Fiumi-kötet, melynek egy-egy verse ma már klasszikusnak számít. Fiumi ebben a férfikor derűs nyugalomával tekint vissza az ifjúság érzelmi hullámaira, s Valéry, Supervielle meg a francia szurrealisták ösztönzésére olyan filozófiai mélységek felé indul, melyek a régi, romantikus fogantatású impresszionizmus után egészen váratlanul hatnak. Az elért emberi boldogság biztos érzete adja meg ennek az új, gazdag hangszerelésű, de halk dallamokra épülő szimfóniának alaphangját, s erre a struktúrára szövődnek reá a majd innen, majd onnan felcsendülő nosztalgiák lágy meanderei. A költő meglát egy banánt, s ez a szegény, hazájától messzire sodort gyümölcs — „spaesata banana” — számára soha nem látott, exotikus tájak varázsát idézi föl:

Száműzött vagy te, bús banán,
börtönöd itt e porcellán-
tál parányi, kis horizontja
s míg lelked szárnyait kibontja
egy únott estebéd után,

bennem a bánat nő sután:
neked az fáj, hogy idelöktek
s nekem az fáj, hogy semmi áron
azt az utat már be nem járom,
mely egykor elmaradt mögötted...

Szerencsére, e szomorú jóslat nem teljesedett be. 1936-ban Fiumit a latin sajtó egyik kongresszusára az Antillákra küldik ki, s erről az útról tér vissza egy olyan képsorozattal, mely az exotikus tájak költészetében egészen új fejezetet jelent. Az „Immagini delle Antille” (francia kiadásában „Images des Antilles”) minden darabja csillogó, színpompás prózában írott költemény. Az a Fiumi, aki az olasz táj szépségeit vagy Velencét — félve talán a megszokottól — sohase merete versbe foglalni, most egyszerre, valami ösztönös hazatalálással, egészen frissen ható, ragyogó latin szavakba foglalja az Antillák minden szépségét. Oly szemléletesen tudja felidézni az őserdők gigantikus növényzetét, a tengeri alkonyok ezer színét s egy-egy szenvedélytől fülledt, afrikai ízű kreol mulatság bizarr hangulatát, hogy nekünk, kik ezt a tájat csak „francia-kreol” szövegek filológiai vizsgálatá alapján ismerjük, három éve Fiumi antillai képei adják meg a munkánkhoz szükséges életszerű keretet...

E kötet, túlzás nélkül mondhatjuk, világsikert aratott: finre, japánra, koreaira s törökre fordítottak belőle, s az „Ex-voto”-t, melyet ugyanebben a számban magyarul is bemutatunk, épp most adta ki Eugène Bestaux Fiumi hű magyarázója külön kötetben, *huszonhat* különböző nyelvű fordítás kíséretében. A finn változat szerzője nem kisebb ember, mint maga Koskenniemi, kiről néhány éve Maila Tavlio, a nagy finn író nő tartott Pesten gyönyörű előadást, s kit a közelmúltban Párizs egész irodalmi világa is, élén Sauvageot-val, a párizsi magyar és finn professzorral, meleg ünneplésben részesített.

Fiuminak ez az egyre szélesedő visszhang-gyűrű állandó ösztönzést, folyton megújuló impulzust jelent. Ez a költészet még egyre fejlődik, s bármennyire is Párizs légköre élteti, mégis hű marad az olasz irodalom legnemesebb hagyományaihoz. Ama gyönyörű elégia endecasillabóiban, melyet Fiumi egy fiatalon meghalt kreol leányról írt — s melyet franciára Supervielle fordított le valójában konzensenálisan — Parini sírköltészetének modern mását sejtjük, s abban az egészen friss versben, hol a költő az örökre lelke legmélyére zárt s másnak elérhetetlen nőről beszél (L'inaccessibile), mintha Leopardi ünnepélyes meghatottsága szólna hozzánk. Biztosak lehetünk afelől, hogy Fiumi, huszonötéves munkássága után, bármennyire hajlik is a gondolati líra felé, sohasem fog teljesen lemondani arról az érzelmi feszültségről, mely minden költőiiségnek legbiztosabb alapja. Ennek a líraiságnak kell tovább fűtenie azt a munkát is, melyet Fiumi a latin népek s ezen túl az egész művelt és eszményekért még rajongani tudó világ kultúregysége érdekében, e barbár kor közepette, oly áldozatosan, oly heroikusan végez.

Gáldi László